

УДК 657

Курліщук І.Б., здобувач кафедри обліку і аудиту,
заступник начальника фінансового відділу СГПП «Дружба»

*Науковий керівник Садовська І.Б., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ВИДИ

© Курліщук І.Б.

Визначено економічну суть трансакційних витрат та їх зростаючу роль в умовах ринкової економіки. Розкрито проблемні питання визначення, класифікації та оцінки трансакційних витрат в процесі управління ними.

Ключові слова: трансакція, трансакційні витрати, управління витратами.

Defined the essence of economic transaction costs and increasing role in a market economy. Solved issues definition, classification and evaluation of transaction costs in the process of management.

Key words: transaction, transaction costs, management costs.

Дана суть трансакционных издержек и их возрастающую роль в условиях рыночной экономики. Раскрыто проблемные вопросы определения, классификации и оценки трансакционных издержек в процессе управления ими.

Ключевые слова: трансакция, трансакционные издержки, управление затратами.

Постановка проблеми. Класична економічна теорія, яка у певній мірі ідеалізує та спрощує суспільні процеси, нездатна дати пояснення усій сукупності продиктованих сучасністю понять, процесів та категорій. Помітно, що у діловому лексиконі дедалі частіше вживається термін "трансакційні витрати", проте його тлумачення є досить невизначеним, як з точки зору теоретичного трактування, так і практичного застосування.

Аналізуючи численні напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців з питань пояснення природи трансакційних витрат – С.І.Архієреєва, І.П. Булеєва, Р.Коуза, О.Уільямсона, Д.Норда, Н.Олсона та ін - можна зробити висновок, що основні неузгодженості та суперечності щодо наукового визначення поняття створює існування основних двох підходів пояснення феномену трансакційних витрат: прав власності і неокласичного, що існують

незалежно один від одного. Крім того, ускладнює ситуацію і те, що і сьогодні науковці по різному трактують поняття трансакційних витрат, визначаючи їх як витрати, пов'язані з обміном та захистом правочинностей; ресурси, які використовуються для встановлення і збереження прав власності; будь-які витрати, пов'язані з координацією та взаємодією економічних суб'єктів; ціну, яку платить будь-яка економічна система за недосконалість власних ринків і, зрештою, навіть як еквівалент тертя в механічних системах.

Метою статті є визначення сутті поняття трансакційних витрат задля встановлення їх ролі та впливу на динамічні ринкові процеси.

Виклад основного матеріалу. Трансакційні витрати – це цінність ресурсів, затрачених на здійснення трансакцій; – це будь-які витрати, що виникають унаслідок неефективності сумісних рішень, планів, договорів, що укладаються, і створених структур. Трансакція пояснюється як операція, угода (політична, наукова, економічна), що супроводжується взаємними поступками.

Варто зауважити, що значна частка економістів усі недоліки ринку пов'язують із існуванням трансакційних витрат. На противагу їм, сучасні науковці, зокрема Архієреєв С.І., обґрунтовують думку, що трансакційні витрати дозволяють використовувати продуктивну силу суспільно-поділеної праці й у цьому значенні є продуктивними затратами.

Пошук сутті трансакційних витрат та механізмів управління ними породжує необхідність та доцільність їх класифікації.

Класична політична економія здійснює поділ подібних витрат на витрати на пошук інформації, витрати пов'язані із веденням переговорів, витрати вимірювання, витрати, що виникають із потреби захисту прав власності, витрати, що пов'язані з опортуністичною поведінкою контрагента.

Заслуговує уваги класифікація трансакційних витрат за Ернандо де Сото, в якій пропонується об'єднати їх в окрему групу та позначити терміном "ціна підпорядкування закону", виділяючи при цьому витрати доступу до закону та витрати діяльності у межах нього.

Окремі економісти пропонують розглядати трансакційні витрати на рівні держави, регіону, підприємства і навіть індивіда. Цікаво, що останні виникають унаслідок захисту власних прав та подолання бюрократичних бар'єрів у суспільстві.

Дж. Коммонсом у своїх працях виділяє три основні види трансакцій, що породжують подібні витрати: трансакції операцій, раціонування та управління.

Варто відмітити, що усі трансакційні витрати поділяють на легальні і нелегальні, причому останні у багато чому пояснюють факти корупції та тіньової економіки.

І.П. Булесев у своїх статтях говорить про умовно постійні, умовно перемінні та одноразові витрати, при сумуванні яких, мають місце сукупні трансакційні витрати.

С.І. Архієреєв виділяє приватні і суспільні трансакційні витрати, наголошуючи на тому, що при дослідженні їх природи, досить часто ігнорується розбіжність між ними та залишаються поза увагою інституційні витрати. Важливо, що автор вказує і на те, що інституційна діяльність держави є тією ланкою, що може бути використана для скорочення подібних витрат.

Крім того, трансакційні витрати поділяють на витрати дій та витрати бездіяльності, внутрішні і зовнішні, витрати та затрати та ін.

Внутрішні трансакційні витрати є зазвичай прихованими у накладних витратах підприємства та формуються у процесі управління ним, при укладанні внутрішніх угод і усних домовленостей. Внутрішні трансакційні витрати зумовлені делегуванням повноважень та відповідальності між працівниками у ієрархічному порядку та доповнюються втратами, що супроводжують факти недотримання посадових обов'язків, безпосередніх вказівок та завдань, відхилення від норм, стандартів і технології виробництва.

Доцільно вказати і на те, що у бухгалтерському обліку трансакційні витрати не займають належного місця, тобто не підлягають виділенню в окрему облікову групу, а найчастіше фіксуються у складі адміністративних чи збутових витрат, що не дає можливості для проведення їх чіткого управлінського аналізу та внутрішнього управління ними.

Беззаперечним залишається те, що пояснення феномену трансакційних витрат є досить суперечливими, а іноді і діаметрально протилежними. Прихильники класичної економічної теорії вважають, що подібних витрат взагалі не існує, бо ж ринок безкоштовний та координується ціновим механізмом. На противагу, деякі економісти вказують, що той хто ігнорує факт існування трансакційних витрат, усякий раз, буде стикатися із труднощами при трактуванні

економічного життя, що подібні до тих, з якими зустрічався би фізик, пояснюючи природу руху, не беручи до уваги тертя.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що виникаючи у момент передачі правочинностей, трансакційні витрати є неминучими - і лише в разі досконалого вивчення їх економічної сутті та поведінки в динамічних умовах господарювання, вчасного та точного фіксування в обліку, детального управлінського аналізу є реальний шанс їх оптимізації та перетворення на продуктивні. Хочемо відмітити доцільність чіткої класифікації, методики обліку, аналізу та планування трансакційних витрат. Єдиного ж рецепту на усі ситуації, що можуть спричинити виникнення трансакційних витрат дати неможливо. Тут необхідним є детальний емпіричний, математичний та логічний аналіз подій та їх результатів.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах/Ред.кол. С.В. Мочерний та ін. – К.: Вид.центр «Академія», 2001. - Т.2. – 848с.
2. Архиреев С.И. Институциональные издержки и рыночная трансформация. – 2000.
3. Булеев И.П., Шепеленко О.В. Сущность трансакционных издержек в рыночной экономике// Научные труды ДонНТУ.Серия: экономическая. Випуск 70 . – 101-107с.
4. Йохна М.А. Трансакційні витрати: сутність, значення проблеми вимірювання та планування// Вісник Технологічного університету Поділля.- Хмельницький.- 2002. - № 5. – ч.2